

Hukuk ve Adalet Estetiği Üzerine Bir Deneme

Zehra Gönül BALKIR*

“Dünyayı güzel kurtaracaktır” der,
Dostoyevski .
Ona göre; güzel insan, yaşam için bir
zorunluluktur.¹

Giriş

Çağdaş dünyada hukuk sistemlerinde yaşananlar, ülkelerin hukuk ve yargı sistemlerinin birbiriyle rekabete sokulduğu yargının yargılama faaliyetlerinin ticaretinin yapıldığı bir döneme girildiğini göstermektedir.

İnsan yaratımının ürünü olan hukuk ve estetik bilimleri; insan, birey, toplum ve kurum ilişkilerine yönelik bilgi dalları arasındaki ilişkileri değerlendirmektedir. Hukuk, adalet ve estetikten oluşan bilgi alanlarında; işbirliğine esas alınmak üzere, hukukla estetik bilimi ve bilgi dalları arasında nasıl bir ilişki var olabilir? Hukukla estetik dalı arasında; nasıl, daha anlamlı ve işlevsel bir ilişki kurulabilir?

Hukuk ve estetik, adalet ve estetik gibi değişkenler arasında gerçekten bir ilişki olabilir mi ya da tutarlı bir bağlantı kurulabilir mi? İlk belirleme, hukuk ve estetiğin her ikisinin de insan davranışlarına yönelik birer tasarım olduğu ve her iki bilim dalının da bir yaratma eylemini gerçekleştirdiklerini gösteriyor.

Hukuk ve hukuk yargılamasında yaşananlar, doğal olarak iyi ve doğru hukuka olan talep ve arayışları arttırmıştır. İyi ve doğru hukukun yaratılması ya da daha güzel bir hukuk düzeni için, en azından olması gereken olarak; daha kesin ve be-

lirli bir değerler sistemi kurgulanamaz mı? Hukuksal standartları daha belirgin hale getirilmiş, kurallaştırılmış bir hukuksal değerler sistemi ve ölçütlerinin tasarlanıp kavramsallaştırılmasının zamanı çoktan gelmiştir.

Değerlerimizi, hangi ölçüye göre kuruyoruz? Bu ölçünün kökeni nedir? Her an güzel çirkin hoşuma gidiyor ya da hoşuma gitmiyor gibi; değer yargısı vermekteyken, bu yargıların kökenini biliyor muyuz?² Değerler sistemi ve değer ölçütü kavramları, bizleri güzel kavramına ve estetik bilimine ulaştırmaktadır. Hukuk ve adalet estetiği üzerine yeni bir sorgulama yaratarak, bir sorular demeti ortaya koymak, yeni düşünsel alanlar yaratmak gereksinimiyle, hukuk ve estetik alanları arasında bir arayüz oluşturulmasına çalışamaz mıyız?

Hukuk ve estetik alanlarında yaratılmak istenen, bu arayüz; belki de, ileride yeni bir ütopya tasarımı ve hukuk güzellemesi yaratabilir. Hukuk ve adalet estetiği üzerine yapılan bu deneme, gerçekte bir hukuk ve adalet güzellemesi özlemi ve talebidir. Bu talep ve denemenin başlangıcındaki en temel varsayım; denemenin tamamının, hukuk güzellemesine tutkun idealist bir doğal hukukçu gözüyle tasarlanmış olmasıdır. Öte yandan hukukla estetik arasın-

* Prof. Dr. Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı.

1 Timuçin, A, *Estetik*, s.24.

2 Hirsch, E, *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Derstleri*, Ankara 1996, s.65.

daki olası ilişkiyi sorgulayan, bu çalışma ilişkisel bir araştırma niteliği taşımaktadır. Her çalışmada yer alan kısıtlar, burada da söz konusudur. **Çalışmada öncelikle**, hukuk ve estetik bilimlerinin ortak noktaları ortaya konacak ve daha sonra hukuk ve estetik ilişkisinin değer ve değer yargıları bağlamında birbiriyle ilişkilendirilmesine çalışılacaktır.

Güzelin Bilimi Olarak Estetik

Estetik, güzelin bilimidir³. Estetik, bir öngörü⁴ olarak; genel bir beğeni düzeni ve bu beğeniye, somutlaştıran ya da somutlaştıracak olan kurallar dizgesidir⁵. Estetik, özgün bir tasarlama biçimi olarak, kendine özgü değerleri olan bir yeniden tasarım ve birleştirme biçimidir.

Estetik, gerçekliğin sanatsal bir özüm-senmesi olarak da kabul edilebilir⁶. Estetik değerlendirme ve yargıların, öznel mi; yoksa, nesnel yargılar mı olduğu çok tartışılır. Bu bağlamda estetik, bir bakış biçimidir⁷. Estetik nesnel, bütünleşmiş bir yaşantıyı ifade ederlerken; estetik nesne, verilmiş bir şey değil, kurulmuş bir şey ve gerçekliktir. Durağan değil dönüşen kavramlar olarak estetik nesnel, duyguları ifade ederler. Estetik yaşantı, bir değer in üstünde odaklanmış bir değer takdir etmedir⁸. Estetikte her konu ve sorun, güzelle ilgili olup estetik, güzelin bilgisidir⁹.

Çağdaş estetiğin bildirisi, 18. Yüzyılda yaşamış olan alman filozof Baumgarten'de ortaya çıkmıştır. Ona göre estetik, "Güzel üzerine düşünme, onun ne olduğunu araştırma sanatıdır."¹⁰ Baumgarten, estetiğin

bir bilim olduğunu söylerken estetiği mantığın bir alanı saymış ve estetikle mantığın benzer yasalarını araştırmıştır. Ona göre estetik; mantığın küçük kız kardeşi olarak, güzelin yasalarını ortaya koymakla yükümlüdür¹¹.

Kant'tan bu yana, haz duygusunun bir teorisi olarak estetik bir zevk ve bir beğeni yargısının teorisi, bir algı teorisi olarak karşımızdadır. Seyredilen ve farkında olan olarak, estetik algı teorisi; daha bütünsel ve insani açıdan, daha derin bir anlatım formu yaratabilir.

Sanat ve sanat eseri açısından yaratılan, kendisini seyredenden; duygu planında bir taraf tutma, bir özden bağlılık bekler. Estetik duygunun analizinden belki de insanın daha derinden bilinmesini sağlayacak bir metot yaratılabilir. Değer yargılarının temellendirilmesi, estetik nesnel varoluşsal olanaklarını ifade ederler. Estetik, duygu, duyum, değerler ve duygu ile algılamak anlamında; duyguların, duygusallığın sağladığı bilgilerin bilimidir. Estetiğe bazıları sanat felsefesi, bazıları da güzellik felsefesi derken kavramın başlangıçtaki anlamı ve algısı çağdaş dünyada alabildiğine genişlemiş; her algının, bir estetik değerinden bahsedilir olmuştur.

Son dönemde estetik kavrayış, anlamsal bir kavrayışa dönüşmüştür. Estetiğin kavramsal içeriğinin; daha da genişletilerek, estetiğe yeni bir tanım getirmek mümkün olabilir. Böyle bir tanımla; estetiği, uyum felsefesi ve bir değerler sistemi olarak yeniden kurgulamak gerekebilir. Ger-

3 Timuçin, A., *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 1994, s.121.

4 Jimenes, M., *Estetik Nedir?*, İstanbul 2008, s. 144.

5 Timuçin, A., *Estetik*, s.129.

6 Ziss, A., *Estetik*, İstanbul 1984, s.167.

7 Timuçin, A., *a.g.e.*, s.16.

8 Honer, S.M., Hunt, T.C., Okholm, D.L., *Felsefeye Çağrı*, İstanbul 2003, s. 349.

9 Timuçin, *a.g.e.*, s.57.

10 Timuçin, *a.g.e.*, s.32.

11 Timuçin, A., *Felsefe sözlüğü*, s.120.

çekten estetiğin en temel kavramı, güzellik olduğundan; güzellik felsefesini, güzele uyum felsefesi olarak tanımlamak mümkündür.

Estetik Bir Değer Olarak Güzel Kavramı

Felsefede güzellik Platon'la başlamıştır. Platon'a göre; güzellik, her zaman ve her yerde geçerli olan mutlak güzellik olarak zaman ve mekân dışıdır. Aristoteles'e göre güzellik, ahenk ve uyum olarak bir bütünü meydana getiren unsurların, birbiri ile uyumudur. Aristoteles güzelliği, adeta matematik olarak değerlendirir¹².

Alman filozofu Kant, güzeli bir estetik değer olarak hoş iyi doğru ve yararlıdan ayırarak sanat güzelliği ile tabiat güzelliğini birbirinden ayırır. Tabiat güzelliği, tabiatın bir maddede amacına ulaşmasıdır ve bu güzelliğin belli kuralları vardır. Sanat güzelliğinde, hoşaya gitme ve ruhta estetik duygu yaratma amaçlanır¹³.

Croce, sanatı, sanatçının zihin durumunun dışı vurumuyla görünür hale gelmesi olarak tanımlar¹⁴. Sanatın işlevi, farkındalığı genişletip zenginleştirmek, yeni anlamlara ve özgün görülebile biçim kazandırmaktır¹⁵. Voltaire, "Sanatların gizi, doğanın eksikliğini kapamaktır." derken¹⁶, şimdilerde; sanat, güzelin özgül bir alanıdır. Yaşam, güzel ve çirkin kapsadığı halde sanatta her şey güzeldir. Shiller'e göre; güzel, akılsal ile duyusalın iç içe geçmesidir¹⁷. Keats ve Hegel'e göre; güzellik, duyulur biçime girmiş gerçekliktir¹⁸.

Shiller'e göre güzelliğin bir akıl ve bir de duygusal yanı olup güzellik aklın duyguları şekillendirmesidir. Alman İdealistlerinden Shelling'e göre ise; subjektif ve objektif zıtlıkların kalktığı esere yansıyan şey güzelliktir. Hegel'de güzellik yeneden "ide" seviyesine yükselirken ide, hem doğru ve hem de güzeldir¹⁹. Hegel'e göre; "ide", biçimlendirilmiş gerçeklik olarak ülküselin anlatımıdır²⁰.

Hegel, somut bütünlük olarak ide'nin kendisini ele alırken, ide'yi ayırmanın, özgülleşmenin ve belirliliğin ilkesi ve ölçütü kabul eder. Bu bağlamda belirlilik, görünüme veya görünüşe açılan köprüdür²¹. Vischer, estetiği güzelin bilimi olarak kabul ederken, güzeli idenin görünüşe çıkması ve duyular tarafından algılanır hale gelmesi olarak tanımlamaktadır. İde ile görünüşü arasındaki uyum güzeli, uyumsuzluk çirkinliği ortaya çıkarır²².

Varoluşçu filozof Martin Heidegger'e göre; güzellik varlığın aydınlanmasıdır, doğruluktur. Croce, konuyu estetik bakış açısından ele alırken; güzelliğin kaynağını, insanın kendi iç dünyasına taşır. İnsanın çevreye bakışı, onun psikolojik durumu, yaşı, mesleği, ümit ve hayalleri estetik bakışına etki etmekte onun güzeli güzel veya çirkin olarak görmesine neden olmaktadır. İdealist estetiği göre; sanat güzelliği yani insan yaratımı, doğa güzelliğinden üstündür ve insan yaratım ve ürünlerini ele aldığı oranda güzelliği yüceltir²³.

12 Cuvillier, A., *Felsefe Yazarlarından Seçilmiş Metinler*, Ankara 2005, s.412.

13 Cuvillier, a.g.e., s.418.

14 Honer, Hunt, Okholm, a.g.e., s. 357.

15 Honer, Hunt, Okholm, a.g.e., s. 365.

16 Timuçin, *Felsefe Sözlüğü*, s.257.

17 Kula, O. B., *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı*, İstanbul 2011, s.39.

18 Honer, Hunt, Okholm, a.g.e., s. 351.

19 Jimenes, M., *Estetik Nedir?*, İstanbul 2008, s. 143.

20 Kula, a.g.e., s.47.

21 Kula, a.g.e., s.48.

22 Timuçin, *Estetik*, s.126.

23 Cuvillier, a.g.e., s.450-451.

Sanat, insan bilincinin kendi içinden çıkıp belli bir nesnede yoğunlaşmasıdır. Gerçekten sanatçı yaratırken, kendini aşar. Kendi bilincinden çıkıp bir nesnede yoğunlaşarak odaklandığı nesneye kendini tamamen ve karşılıksız olarak adayarak onunla özdeşleşir²⁴.

Aristoteles'e göre güzeli belirleyen ölçü, bizzat insanın kendisi ve kendi oranlarıyla olanakları ve bu çerçevede gerçekliği algılayışıdır²⁵. Güzeli, insana estetik heyecan verendir. Güzeli değer yargıları; iyi kötü, doğru yanlış ve güzel çirkin olmak üzere; üç temel normatif kavramdan, birisini oluşturur. Nitekim Kant; güzeli, evrenselleştirme ve kavramsız olarak, hoşya giden olarak tanımlar. İyi ve kötü, nasıl etkinlik alanında ve doğru ve yanlış nasıl zekâ alanında uygulanıyorsa güzel ve çirkin de duygusal dünyalık alanında geçerlidir²⁶.

Çirkin, uyumsuz olan, biçimsiz olan, uyumsuz ve hoşya gitmeyendir. Yeniçağa kadar çirkin, estetik dışı kabul edilirken, estetik kavrayışta güzel çirkin ayırımı yapılmıştır. Bugünkü estetik anlayışta artık böyle bir ayırım söz konusu değildir. Çirkin, güzeli bir başka görünümü ve güzeli tümleyenidir. Çirkin güzeli sezdirdiği oranda, bu bağlamda özel bir anlam ortaya koyduğu oranda güzelle bütünleşir²⁷.

Estetik Yargılama Değeri Olarak Güzellik Kavramı

Estetik, güzeli bilimi olarak özellikle güzel sanatlardaki güzelle ilgilenirken, güzellik, zevk ve estetik yargılamanın standartlarının incelenmesini içerir. Eski güzel kavramı, plastik bir anlam taşıırken; bugü-

nün estetiği ya da güzeli artık doğrudan anlamla ilgili bir kavrama dönüşmüştür²⁸.

Güzeli kavramı, gerçekliğin derli toplu bir görünümünü ortaya koyar. Doğadaki güzelle estetikteki güzeli doğadaki çirkinle estetikteki çirkinle birbirinden ayırmak gerekir. Doğal düzende türünü en iyi temsil edene verdiğimiz güzel sıfatını, estetikte daha çok anlam olarak kullanmaktayız.

Çağdaş estetiğin çirkinini, ne kadar değişik anlamlara gelse de uyumsuz olan ve istenmeyendir. Bayer, şöyle der: "Güzeli karşıtı olan çirkin özü gereği olumsuzdur, çirkinde özden bir yetersizlik, teknik amaçlarla sonuç arasında bir uyumsuzluk, biçimsel bir oransızlık vardır. Çirkin, güzeli karşıtı olarak biçimsiz olandır, uyumsuz olandır, yapısında tutarsızlık bulunan, kendi türünün yetkin özelliğini göstermeyendir."²⁹

Güzeli, estetiğin temel alanı olduğu için güzelden ayrılabilen tek bir estetik olay veya değer yoktur³⁰. Bir değer olarak ortaya çıkan güzel bizi dünyaya bağlar ve dünyayla bütünleştirir. Estetik değer, insani tutarlılıkta belirirken, insani bir tutarsızlıkta yitip gider³¹.

Hukukun Değeri Analizi

Hukuk kurallarının amacı, toplum yaşamının sosyal ilişkilerini belirlemektir. Hukuk ereği, toplumsal gereksinimlerin adalete uygun biçimde düzenlemesidir. Toplumsal yaşamın gereksinimlerini karşılama amacı, hukukun maddesel yönünü oluşturur. Hukuk toplumun gereksinimlerinin biçimsel olarak düzenlemek ve bu düzenlemeleri; adalet düşünce ve duygu-

24 Timuçin, *Estetik*, s.46.

25 Ziss, *a.g.e.*, s.173.

26 Tokathı, A., *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 1973, s.165.

27 Timuçin, *Felsefe Sözlüğü*, s.67.

28 Jimenes, *Estetik*, s. 143.

29 Timuçin, *Felsefe sözlüğü*, s.66.

30 Ziss, *a.g.e.*, s.171

31 Timuçin, *Estetik*, s.57.

larına uygun olarak, yapmak zorundadır. Hukuk, adil kurallarla; adalet ve toplumsal güvenliği sağlamalıdır³².

Hukuk, ahlaki bir norm olarak adalet değerini esas alırken; evrensel insan davranışı eylemiyle arka planıyla zihinsel olan değerlerle bağlantılı bir yargılama yaparak, insan davranışlarını ve eylemlerini değerlendiriyor³³. Bu değerlendirme biçim ve sonucuna göre; bir dil, kullanıyor. Hukuk tarihi ve hukuk felsefesi, hukukun kullandığı bu dil ve adalet değerinin ne olduğu konusundaki, farklı yaklaşımlara tanıklık ediyor.

Gerçek hukuk bilgisi yada hukuk bilimi, sadece geleneğe değil, doğru postullara yani teorik olarak ispatlanmayan fakat zorunlu olarak geçerli sayılan önermelere dayanmaktadır. Öte yandan hukuk uygulamaları, sadece hukuk hayatının mantık ve kanunlarına uymanın yanında deneyime de yer vererek dayanmak zorundadır. Mahkemenin nasıl karar vereceği yolundaki kehanet, hukukçunun hukuktan neyi anladığı konusundaki bilgisi kadar subjektiftir. Hukuk bilgisi ne olursa olsun insanların hareketleri bilinçli olduğu ölçüde, amaca yönelik hareketler olup, bu amaçlarına yaklaşma veya bu amaca yaklaşmama derecelerine göre; herkes kendi hareketine değer biçerek, değer yargısı üretebilir³⁴.

Kanun sadece herhangi bir hukuk kaynağı değerini taşır. Asıl hukuk ise mahkeme kararlarında ve mahkeme kararları sayesinde varlık kazanır. Kanunlar toplum üyeleri tarafından nasıl davranılması gerektiğini belirten bir şekil ve kalıp görevini

yerine getirirler. Hukuku yorumlamak yetkisine sahip olan hukukçular, çoğu zaman; gerçek kanun koyucular gibi davranmak zorunda kalırlar. Gerçek hukuk, somut mahkeme kararlarında ve bu mahkeme kararları aracılığı ile varlık kazanır. Kanunlarda yer alan kelime ve cümlelere, canlılık ve varlık kazandıran mahkemelerdir³⁵.

Hukuk uygulayıcısı, araştırmasını, önündeki sorunun çözümünde kullanabileceği kesin sonuç verecek bağlayıcı kaynaklarla sınırlamak ister. Örneğin; bir hâkim, önündeki davada ortaya çıkan hukuki sorunu çözmek için; uygulamak zorunda olduğu hukuk kurallarının ilgili yasa maddeleri ile sınırlıdır³⁶. Kuralların özüne bakıldığında; hukuksal gerçekliğe esas alınan olay ve davranışların; yararlar, tutku ve duygular tarafından çarpıtılmış ve dejenere edilmiş tablolar olduğu ve bunların ussallaştırılması için yine ilkelere başvurulması nedeniyle uzun bir geçmişe sahip olan hukukun kültürel ve ideolojik bir belirleme sürecinin yaşandığı çok açıktır³⁷.

Hukuk öncelikle insan davranışlarına yönelik normatif bir düzen olarak karşımıza çıkarken, değer ve değerlendirmeye ilgili her hukuk kuralında; insan davranış biçimlerinin amaca uygunluğa bağlı olarak, onaylanıp değerli kabul edildiği ya da tam tersine; insan davranışının değersiz kabul edilerek ve yaptırım uygulanarak, cezalandırıldığı görülmektedir³⁸. Hukuk uygulayıcısının uygulanacak hukuk kuralını saptamadan önce kuralın uygulanacağı somut olayları belirlemesi gerekir. Zira saptanan somut olaylar çok sayıda şaşırtıcı unsur içerebilir. Tanıklar insan olduklarından

32 Yücel, M. T., *Hukuk Felsefesi*, Ankara 2005, s.30.

33 Aral, a.g.e., s.82.

34 Hirsh, a.g.e., s.51.

35 Işıktaç, a.g.e., s.44.

36 Güriz, A., *Hukuk Başlangıcı*, Ankara 2003, s.250.

37 Işıktaç, a.g.e., s.24.

38 Gürkan, G., *Hukuk Sosyolojisine Giriş*, Ankara 1999, s.25.

hataya düşebilir veya yanılabilirler. Hiçbir hukuk kuralı, yanlış ve yanıltıcı tanık ve tanık beyanı ile hukuk hayatının belirli bir ölçüde etkilenmesini önleyemez. Mahkeme kararlarında her zaman önceden bilinmesi veya tahmin edilmesi imkânsız bir belirsizliğin bulunduğu mutlaklıdır. Hukuk ile ilgili bu belirsizlik; hukukun, sosyal değerler ve sosyal gereklere uymasının doğal bir sonucudur. Mahkemelerin nasıl karar vereceği konusunda sağlıklı tahminde bulunmak çoğu zaman imkânsızdır. En iyi tahmin yöntemi, hukuk kurallarının sözsözsel anlamı ile bu kuralların uygulanmasından doğan sonuçların karşılaştırılması yolundan gidilerek, bulunabilir³⁹.

İlk derece mahkemelerinin kararları uygulanan hukuku saptamak bakımından çoğu kez yetersiz ve elverişsiz olmasına rağmen Yüksek Mahkemelerin Kararları, hukuk düzeni ile ilgili olarak daha doğru tahminlerde bulunmak olanağı verebilir. Öte yandan yargı organlarının uygulamalarında kesinlik bulmak her zaman mümkün olmaz. Mahkemelerin genel fonksiyonu, hukuk kurallarını veya yüksek mahkeme içtihatlarını mekanik olarak uygulamak değildir. Benzer şekilde hukuk kavramının içeriği çokda belirgin değildir. Hukukun, sürekli bir değişim veya gelişim içinde olması, sosyal amaçlara aracılık fonksiyonu niteliği taşıması nedeniyle zaman ve mekân içindeki kesinliğini ortadan kaldıran bir yapısı bulunmaktadır.

Birbirine Benzerlik Bağlamında Hukuk ve Estetik

Sanat yapıtı olmadan estetik iş göremez. Sanat yapıtı bir yol açmadır, özgünlüktür⁴⁰. Ancak gerçekleştiğinde geçmişin görüşüne sahip estetiğin ilgi alanına girer. Aynı şekilde hukuk da hukuksal olay ol-

madan iş göremez. Her sosyal ya da bireysel olay özgündür. Ancak şekillendikçe de hukuk yaratır. Hukuksal olay, muhatabına göre; herkes için, başka bir anlam taşır. Sanat yapıtları da, her estetikçi için farklı anlamlar taşır. Bütün hukukçular ve bütün estetikçiler açısından, ortak algılar çoğu zaman yetersizdir. Somut olaylardaki algı yetersizliği, hem hukukçuyu, hem de estetikçiyi; kendi alanında, iletişimsiz ve yalnız bırakır. Özneden özneye geçiş yoluyla elde edilen bilgi, her iki bilim dalında da algı yetersizliği yaratmaktadır. Bilgilerin bu kadar subjektif ve öznenen özneye geçiş yoluyla elde edilmesinin yetersizliğini ve sıkıntısını; hem hukuk ve hem de estetik disiplini, ister istemez yaşamak zorunda kalır.

Her iki bilim de, biricikler alanına ait bir görü ve varsayımla harekete geçerken, yeni genellemeler oluşturacak görü ve varsayımlar yaratmaya çalışırlar. Hukuk da, estetik de yüzlerini geçmişe döndürmüştür. Her ikisi de, olanla ve gerçekleşenle ilgilenirler. Bu bağlamda hukuk ve estetik yargılaması; gerçeklik yargılarına dayanır. Gerçeklik yargıları, şeyler, kişiler ya da olgular arasındaki ilişkileri bildiren yargılardır. Gerçeklik yargıları, olan şeyler arasındaki ilişkileri bildiren yargılar olarak doğrudan değer yaratırlar⁴¹.

Estetikçi, sanat tarihçisi, sanat ruh bilimcisi ve eleştirmen gibi rolleri de taşıyarak değerlendirme yapar. Hukukçu da; belge arayıcılık, yargılayıcılık, yorumlayıcılık, ahlakçılık gibi rollerle birlikte; doğruluk, haklılık, gerçeklik değerlerine ulaşmaya çalışırken gerginlik yaşamaktadır. Giderek her iki bilim de alt disiplinlere ayrılmışlardır. Bu alanlardaki çalışmalar büyük ayrıntılar yaratarak ana bilgi alanından bağımsızlaşmışlardır. Tam da bu nok-

39 Güriz, A., *Hukuk Başlangıcı*, Ankara 2003, s.251.

40 Cuvillier, a.g.e., s.423.

41 Hirsh, a.g.e., s.50.

tada, hem hukuk ve hem de estetik; kendini tanımlama ile ilgili sorunlarla, karşı karşıya kalmışlardır.

Hukuk kavramına yöntem açısından bakıldığında; sözcüklerin keskin farkındalığı, olayları kavrayışımızı da keskinleştirir. Hukukta anahtar rol oynayan yasa, yükümlülük, zorlama, iyiniyet gibi kavramların dilsel analizi, standart kullanımları ve toplumsal bağlamları dikkate alındığında aynı yöntemlerin estetik biliminde de kullanıldığı görülmektedir.

Hukuksal eleştiride dilsel analize güvendiği gibi estetik eleştiride de dilsel analiz esas alınmaktadır. Aynı şekilde hukukta tartışılan dilin toplumsal bağlamda analizi biçimindeki mantıksal zorunluluk içinde dikkate alınması gerekliliği ile ampirik olasılığa dayanması gerektiği tartışması da estetik eleştirisinde de aynen sürüp gitmektedir.

Hukukla estetik arasında kurmaya çalıştığımız kavramsal yakınlık ilişkisi ve bu bağlantının kavramsal çerçevesi; hukuk ve estetik bilimlerinin ortak noktaları olan kurallara uyma, usulüne uygun kural koyma, sosyal etkenlik, içerik açısından doğruluk unsurlarına bağlanmaktadır. İçerik açısından doğru olma kavramı, ahlaki unsurları içerdiği için burada kurgulanan hukuk kavramı ister istemez hukuki pozitivist olmayan bir hukuk kavramıdır.

Hukukla estetik arasında bir bağlantı bulunduğu hatta sıkı bir karşılıklılığın var olduğu veya var olması gerektiği düşünce ve savı, hukukçular arasında pek de alışık olunmayan, yaygın olmayan ötesinde vurgulanmaya gereksinim duyulan bir düşünce ve iddia değildir. Hukuk, belli bir zaman diliminde ortaya çıkan kocaman bir kültür yumağıdır. Tam da bu nedenle hukuksal düşünce ve değerlerin oluşumunda pek çok nedenin bulunduğu da çok açıktır. Herhangi bir neden sonuç belirlemesine girmeksizin burada ileri sürülmek istenen,

estetik ve hukuk arasında hem yöntem hem de içerik bakımından yakın bir benzerlik ve bağlantı bulunduğu. Bu benzerlik ve bağlantı, hukukun oluşum sürecinden başlamak üzere teknik hukuk bağlamındaki uygulanma aşamasına kadar her hukuki süreçte izlenebilir.

Estetik ve hukuk biliminin her ikisi de; insan etkinliklerini takip ettikleri için, ortak bir kavrayışa muhtaçtırlar. Hukuk, insan davranışlarını açıklamaya çalışırken; estetik de ruhbilimden yararlanarak, insan yaratılarını anlamlandırmaya çalışır. Ayrıca hukuk ve estetik olarak her iki bilimin de; felsefeye, felsefenin kazandırdığı o genel görüşe gereksinimi vardır. Hukukun, hukuk felsefesinin; sanat yapıtının, estetik felsefesinin yol göstericiliğine ihtiyacı bulunmaktadır. Görüldüğü gibi; her iki alanın birbirine katacağı ve birbirinden faydalanacağı, birçok ortak nokta bulunmaktadır. Her iki disiplin de kendi bulgularını, diğerleriyle test etme olanağı bulacağından; benzerlikleri ve farklılıkları bilimsel faydaya ve zenginliğe dönüştürülebilir. Estetiğin değer ve değer felsefesine ilişkin kazanımları, hukukun değer analizlerinde ve adalet değerinin tespitinde çok etkin bir şekilde kullanılabilir.

Hukuk ve estetiğin karşılaştırılmasından çıkarılan sonuç, hukuk ve estetiğin birbirine şartıcı derecede yakın ve benzer olduğudur. Bu benzerlik, her iki alan içinde kavramsal ve yöntemsel açıdan birbirine benzer birçok zenginlikler barındırmaktadır. Her iki alanın birbirine katacağı ve birbirinden faydalanacağı birçok ortak nokta bulunmaktadır. Çok farklı alanlar gibi görünmelerine rağmen, hukuk ve estetikte; ortak kavramlar, değerler ve kategoriler bulunmaktadır. Bütün hukukçular ve bütün estetikçiler için, birleştirici ortak bir yöntemin belirlenmesi; değer yargıları ve değer yargılamasıyla ilgili kavramlara, yüklenen anlamı değiştirecektir.

Hukukla estetik arasında birbirini tamamlayan bir ilişki var mı diye sorgulamayı ve sorgulatmayı amaçlamakla başladığımız çalışmada; şimdi de, bu sorgulamanın yeterli olup olmadığı sorgulanmaya başlanmaktadır. Hukuk estetiği hakkında düşünme ve düşündürmeye yönelik bir arayış ve yöneliş arzusu yaratmanın ötesinde ve derininde; hukuk güzellemesine duyulan özlemi arttırmak yatmaktadır.

Öznellik Nesnellik Sarmalında Hukuk ve Estetik

Estetik gibi, hukuk alanında da; hukuk bilgisine ulaşmada, hukuksal olaya yaklaşım açısından; neredeyse öznenen, özneye bir ilişki zorunludur⁴². Belki de hukuksal olay sanat yapıtından daha çok nesnellik taşır. Ancak dışa vuruş tarzı ve görünüm açısından sanat yapıtı hukuksal olaydan çok daha nesnelleşmiş bir görünüm ortaya koyar⁴³.

Bilginin, özne nesne ilişkisi içinde oluşması çok tartışmalıdır. Hukuk Felsefesi tarihi boyunca yapılan, tüm pozitif hukuk doğal hukuk tartışması bu yüzden yapılmaktadır. Estetik ve hukukun öznellik nesnellik açmazından çıkışı, belki de yeni bir bilim anlayışı ya da bilimselliğin çok daha geniş kapsamlı olmak koşuluyla yeni bir tanımının yapılmasıyla olabilecektir. Ortaya çıkan bu bilim ve tanım, bir nitelikler araştırması bilim ve tanımı olacaktır. Bayar'ın belirlediği gibi; "Bu bilim; bir nitelikler bilimi, bir değer yargıları bilimi, kişiyi yükümleyen yargıların bilimi olacaktır." Her düşünce, gerçekliğin bilgisini öngörür. Gerçeklik, özneliğin karşısında nesneleşir ve nesne değeri kazanır. Bu bağlamda nesne, bir bilebilene açılan bir bilinebilendir⁴⁴. Güzelin bilgisine ulaşma

sürecinde estetik, sanat yapıtına yaklaşım açısından neredeyse öznenen özneye bir ilişki öngörür⁴⁵. Bu öznenen özneye ilişki estetiğin bilim olma yolundaki engellerinden biridir. Zira bilimsel bilginin temelinde kişisel ögenin dışarı atılması yatar. Kişisel ögenin dışarı atılması, hem hukuk ve hem de estetik için asla tam anlamıyla mümkün olmayacaktır.

Hukuk ve estetik alanlarının her ikisi de bilim olma savında olmalarına rağmen konularını tam anlamıyla nesnelleştiremediklerinden dolayı bilim olarak kabul edilmelerinde halen tartışmalar yaşanmaktadır. Bu tartışmaların özünde, her iki alanın özneliği yatmaktadır. Belki hukuksal olay, sanat yapıtından daha çok nesnellik taşır. Ancak dışa vuruş tarzı ve görünüm açısından sanat yapıtı hukuksal olaydan çok daha nesnelleşmiş bir görünüm ortaya koyar. Her şekilde hukuksal olayda da sanatsal olayda da normatifiğin getirdiği öznellik, elde edilen ürün ve ilişkileri sürekli kaygan bir zeminde bırakmaktadır⁴⁶. Ne hukuksal olayda, ne de sanatsal olayda; tam ve tüm-den bir öznellik, söz konusu olamaz. Karar yaratıcılarının bilinç koşulları da özne-nesne etkileşimi içinde olduğu için bilincin eylemlerinde örtülü bir nesnellikten söz edilebilir. İşte öznelindeki bu nesnellik her iki disiplini bilim olma yolunda umutlandırmaktadır.

Hukuk ve estetik bireysel bağlamda biricik olanla uğraşır. Her hukuk olayı ve her sanat olayı biriciktir. Diğer hukuksal olaylarla benzerlikler olsa da; her olayı, başkalarından ayıran şahsi özellikler; hukuksal olayda da, sanatsal olayda da biriciktir. Bu nedenlerin hepsi; genellemelerle, kurallaştırılmaya ve yasalastırılmaya engel olunacak türdendir.

42 Timuçin, *Estetik*, s.139.

43 Ringer, *a.g.e.*, s.222.

44 Timuçin, A., *Düşünce Tarihi 1, İstanbul 2000*, s.5.

45 Timuçin, *Estetik*, s.138.

46 Aral, *a.g.e.*, s.148.

Hukuk ve hukuk biliminin varsayımı dayanan kurgusal ve kavramsal yapısı dikkate alındığında estetik ve estetik biliminin de aynı şekilde kurgulanmakta olduğu görülmektedir. Öte yandan Hart'ın da belirttiği gibi; hukuk, açık dokuludur ve belirsizlikler içerir. Gerçekten hukukun duraksamadan uygulanmasında aydınlık alanın sınırlarında ve ufkunda bir alaca karanlık kuşağı vardır.

Hukukun Değer Analizinde Estetik Yargılama

Hukuk gerçekte belli bir zaman diliminde ortaya çıkan kocaman bir kültür yumağıdır. Tam da bu nedenle hukuksal düşünce ve değerlerin oluşumunda pek çok nedenin bulunduğu da çok açıktır. Hukuk uygulayıcısı, araştırmasını, önündeki sorunun çözümünde kullanabileceği kesin sonuç verecek bağlayıcı kaynaklarla sınırlamak ister. Örneğin bir hâkim önündeki davada ortaya çıkan hukuki sorunu çözmek için uygulamak zorunda olduğu hukuk kurallarının ilgili yasa maddeleri ile sınırlıdır. Kuralların özüne bakıldığında; hukuksal gerçekliğe esas alınan olay ve davranışların; yararlar, tutku ve duygular tarafından çarpıtılmış ve dejenere edilmiş tablolar olduğu ve bunların ussallaştırılması için yine ilkelere başvurulması nedeniyle uzun bir geçmişe sahip olan hukuk kültürel ve ideolojik bir belirleme sürecini yaşamaktadır.

Öte yandan estetik, güzeli ve güzelin insanda uyandırdığı duyguyu inceleyen bir bilimdir. Estetiğin, çevreye yarattığı iki önemli kazanım ve algı vardır: Estetik yaratım ve estetik algılama. Hukuk bilimi de aynı hukuksal yaratım ve hukuksal yargılama gibi benzer yöntemlerle varolmaktadır. Herhangi bir neden sonuç belirlemesine girmeksizin, estetik ve hukuk arasında hem yöntem hem de içerik bakımından yakın

bir benzerlik ve bağlantı bulunmaktadır. Bu benzerlik ve bağlantı, hukukun oluşum sürecinden başlamak üzere hukukun, teknik hukuk bağlamındaki uygulanmalarının her aşamasında ve her hukuki süreçte izlenebilir.

Estetik, güzelin kurallarını araştıran bir değer yargıları bilimi olarak kabul edilirken; hukuk, adalet değerinin kurallarını araştıran bir değer yargıları bilimidir. Hukukla estetik arasında kurmaya çalıştığımız kavramsal yakınlık ilişkisi ve bu bağlantının kavramsal çerçevesi; hukuk ve estetik bilimlerinin ortak noktaları olan kurallara uyma, usulüne uygun kural koyma, sosyal etkenlik, içerik açısından doğruluk unsurlarına bağlanmaktadır.

İçerik açısından doğru olma kavramı, ahlaki unsurları içerdiği için burada kurgulanan hukuk kavramı gerçekte doğal hukuk kavramıdır. Hukukla estetik arasında bir bağlantı bulunduğu hatta sıkı bir karşılıklılığın var olduğu veya var olması gerektiği çok açıktır.

Hukukta çirkin; haksızlıktır, doğru olmayan hukuktur. Doğru olma iddiası, hukuk kavramının zorunlu bir unsurudur. Hukukla ahlak arasındaki ilişki doğru olma iddiasına dayanmaktadır. Doğruluk argümanı olarak, doğru ve en doğruya ulaşma zorunluluğu, ahlaki olanı gerçekleştirecek hukuk kavramının ahlaki doğruluk unsurlarını da içerecek şekilde estetik bir temel ve esasa oturtulmasını gerektirir.

Hukukla ahlak arasında zorunlu bir ilişki vardır⁴⁷. Hukuk dışsal dünyayı tasarımlarken ahlak bireyin iç dünyasını düzenlerken; hukukun, minimum ahlak veya etik olduğu söylenir. Hukuk ve estetik arasındaki zorunlu bağda olduğu gibi normatif nedenlerle hukuk kavramı ve hukuksal geçerliliğin ahlaki unsurlarını estetik bağ-

47 Güriz, A., *Hukuk Felsefesi*, Ankara 2009, s.17.

lamı da içine alacak şekilde yeni bir yapılandırılmaya gidilebilir.

Hukukun değer, değerlendirme ve değerlendirmelerle ilgili her türlü konu ve sorunlarında estetik yargılama hukukun uygulama ve anlaşılma olanaklarını arttırabilir. Estetik yargılamanın hukukçu tarafından doğrudan bir değer olarak algılanmasında; özellikle hukukun öz değeri olan adalet değerinin daha kapsamlı ve daha nitelikli algılanması ve yorumlanması yapılabilir. Estetik yargılama pratik hukuk uygulamalarında teknik bir hukuk yöntemi olarak kullanılabilir⁴⁸. Özellikle hukuki ilişkiler ve oluşumların sosyal gerçekliği içinde çoklu değer algısı açısından uygulanması halinde estetik yargılama hukuka ışık tutarak kullanılabilir. Farklı perspektiflerden ele alınmanın yarattığı zenginlik içinde daha nitelikli bir hukuki algı ve yorum yaratılabilir.

İnsanlar arası ilişkileri düzenleyen hukukun, insan psikolojisinden etkilenmemesi imkânsızdır. Yargılama işine katılan hakim, savcı, tanık, davacı ve davalı, bilirkişi ve mahkeme katibi hepsi insandır. İnsan psikolojisi ve insan belleği ile ilgili özellikler sınırlı ölçüde de olsa hukuk hayatını etkilemekte ve belirsizleştirmektedir. Gerçekten hukuk ve estetik alanlarının her ikisinin sonuçları da belirsizlik içermektedir. Hukukta da estetikte de her eleştirel ifade, ister istemez toplumsal bağlamın bütününde rastlantısal ve yerel bir anlam kümesi içermektedir. Algı ve düşünceye dayanan anlam kümelerindeki mantıksal zorunluluğun ne kadar belirsiz olduğu daha açık bir şekilde ortaya çıkar. Belki de tam da bu nedenle hukukun estetik yargılamaya ihtiyacı bulunmaktadır.

Gerçekten hukukun değer analizinde estetik yargılama, sürekli oluşum halinde olan bir gerçekliktir. Toplum hayatının,

hukuk; gerçeklikten daha süratli bir şekilde değişmesi nedeniyle bu değişim ve karmaşa içinde hukuk normlarının daha kullanışlı bir biçimde algılanması ve akıl yürütme yollarının kullanılması gerekebilir. Bu bağlamda hukukun metodolojik sorunlarının irdelenmesinde, estetik yargılama ve estetik değer yargıları çok önemli bir araç olarak kullanılabilir. Özellikle belirsizliklerden oluşan, hukuk boşluklarının doldurulması ve hukukun yorumlanması için estetik yargılama ve estetik değer yargısı yöntemlerinden yararlanılabilir.

Estetik Bir Değer Olarak Hukuksal Güzel

Güzelliğin on para etmez.
Şu bendeki Aşk olmasa...
Aşık Veysel

Hukukun birbiriyle çatışan amaçları bulunmaktadır. Hukuk düzen ve genellik isterken; adalet ve hakkaniyet kavramıyla bireyselleşiyor, özelleşiyor. Hukuksal düzlemde, birbiriyle çatışan değerler arasında bir denge ve uyum kurmak gerekiyor. Bu noktada karar vericilerin sanatsal bir yargılama yapmaları ya da estetiksel bir değerlemeye başvurmaları şart oluyor.

Hukuk ve estetik ilişkisinde adalet kavramı, estetiğin güzel diye belirlediği, güzele denk düşen normatif bir değerdir. Ancak adalet güzelin karşıtı olan çirkinin özelliklerini taşıyamaz. Taşırırsa, adalet olmaz. Hukuk minimum etik olarak tarif edilirken, belki de gelecekte hukuk estetiğini, maksimum adalet olarak tanımlamak gerekecektir. Hukukçu için, adaletin gerçekleşmesi; bir uyum ve bir hukuk güzellemesi verecektir. Bu uyum ve hukuk güzellemesi heyecanı ve duygusu, hukukla estetiğin bağlantı noktasıdır. Hukukta adaletin içeriğine haklı ve doğru hukukun yerleştirilmesi, adaletin güzel değerini ortaya çıkarır.

48 Ringer, F., Weber' in Metodolojisi, çev. Mehmet Küçük, Ankara 2003, s.166.

Çalışmayı, bir ütopya denemesi olarak kabul edip alsaydık; hukuksal estetiğin minimum güzel değerini, minimum ahlak demek olan hukuksal gerçeklik değeriyle eşlerdik. Hukuksal estetiğin maksimum değerini ise, eğer mutlak gerçeklik diye bir gerçeklik varsa; maksimum ahlak ya da maksimum doğruluk, haklılık ve mutlak gerçeklik kavramıyla eşleyerek bütünleştirdik. Böylece hukuksal güzel kavramının anlamını; iyilik, doğruluk, haklılık ve gerçeklik bağlamında genişleterek kullanmak isterdik.

Hem hukuk, hem de ahlak; yüksek değerlerin, gerçekleşmesine yönelmiştir. Ahlak iyinin, hukuk ise adaletin gerçekleşmesini sağlamaya çalışır. Adalet değerinin ahlaken iyi olanın içinde yer alması nede niyle hukukun ve ahlakın birbiriyle birleşmesi gerekmektedir⁴⁹. Hukukun ahlak ve diğer disiplinlerle yaşadığı sınır sorunları olarak; değer, değerlendirme ve değer yargısı sorunlarına daha makro düzeyde estetik bir bilimsel kavrayış ve kapsama alanı yaratarak, gerektiğinde estetik değer ve yöntemleri araçsallaştırarak; hukuksal düzlemin; ölçümleme, yargılama ve değerlendirmelerde kullanılacak yeni olanaklara sahip olacağını söyleyebiliriz.

Hukuk Estetiğinde Adalet Değeri

Hukuk bilimi de, estetik bilimi de; insan davranışlarına yönelik, bir yaratma eylemini gerçekleştirir. Hukuk ahlaki bir norm olarak, adalet değerini; evrensel insan davranışı eylemlerinin, arka planıyla zihinsel olan değerlerle bağlantılı olarak ele alarak insan davranışlarını ve eylemlerini değerlendirir. Hukuk kurallarının amacı, toplum yaşamının sosyal ilişkilerini belirlemektir. Hukukun amacı, toplumsal gereksinimleri adalete uygun biçimde düzenlemektir. Toplumsal yaşamın

gereksinmelerinin karşılanması amacı, hukukun maddesel yönünü oluşturur. Öte yandan hukuk toplumun gereksinimlerini, biçimsel olarak düzenlemek yanında; bu düzenlemeleri, adalet düşüncesi ve duygularına uygun olarak yapmak zorundadır. Temelinde bireyin yer aldığı belgelere ve yasaya dayalı bir açıklık içinde ortaya konan ve ardından toplumla kamu düzeni işleyişi çerçevesinde korunmasından hayata ve yaşama geçirilmesinden söz eden insan hakları ve adalet değeri hukuksal bütünlüğü içinde anlam kazanmaktadır.

Toplumsal yaşam için üstüne ayaklarını bastığımız yer adalettir. Tüm toplumsal yaşam adaletin üstünde yükselir⁵⁰. Toplumsal davranış kurallarını belirleyen hukuk bir toplumda kamusal yaşamın işleyişini tümüyle belirleyen kamusal alanın öznesi olan bireylerin eylemlerini, yasaya dayalı ve yaptırım gücü olan bir işleyiş çerçevesinde sınırlayan bir tasarım veya oluşumdur. Hukuk günümüzde özellikle ve öncelikle ulusal niteliğiyle ortaya çıkarken aynı zamanda ulusal üstü olarak kişileri ve devletleri etkiliyor. Hukuk bir toplumdaki kamusal ilişkilerin biçimiyle ve kamusal ilişkilerin öznesi olan bireylerin davranışlarını yaptırım gücüyle belirleyen bir değerlendirme kaynağıdır. Hukuktan beklenen adaletin gerçekleştirilmesidir. Her toplum özellikle devlet adını alan örgütlenişi içinde bizzat belirlediği, oluşturduğu yasalarıyla toplumsal düzeni ve adaleti yaptırım gücü olan yasalar yoluyla gerçekleştirmeye çalışır.

Hukuk adalete yönelmiş toplumsal yaşama düzenidir. Bu tanımda hukukun üç temel fonksiyonu açıkça ortaya çıkmaktadır: Sosyal olgu, düzen ve adalet. Adalet hakkaniyet ilkesiyle, hiç olmazsa/ asgari anlamda etiğin gerçekleşmesini istiyor. Hukukun üç fonksiyonu, birbiriyle

49 Işıktaç, Y., *Hukuk Felsefesi*, İstanbul 2006, s.504.

50 Işıktaç, s.514.

çelişerek bütünleşen, ancak amaçları konusunda, birbiriyle çatışık durumda olan çatışık değerler arasından hukuksal analiz ve yargılama yapılmasını şart koşuyor. Bu yargılama ile doğru hukuk ve karara ulaşmak için; hukukun temel amaç ve fonksiyonları arasında uyumlu bir denge içinde orta noktayı bulmaya çalışmak gerçekten sanat yapmakla eşleniyor? Bu bağlamda hukukun fonksiyon ve amaçlarına bağlı olarak doğru iyi ve güzel hukuk için yapılan estetiksel yargılama, uyum denge ve değere hukuk estetiği adının verilebileceğini düşünüyoruz.

Acaba doğru hukuk bilgisinin yarattığı adalete hukuksal güzel, hukuk güzellemesi ya da hukuk estetiği adı verilebilir mi? Estetik değerle oluşturulan duygu bağı, sanatla kurulduğuna göre, hukuk güzellemesi hedefini sağlamak üzere denge ve uyum içinde oluşturulması; uyum heyecanını ve hukuksal tutkuyu ortaya koyarken ister istemez hukuk estetiğini başlatır. Hukuksal estetiğin yapısı, insanın değer bilinciyle, hukukun estetik olarak yeniden tasarlanıp kurgulanmasıyla belirlenir. Bu bağlamdaki estetik bir araştırma, bir nitelik araştırması olduğuna göre ortaya konacak yargılarda nitelik yargıları olacaktır⁵¹. Belki de bu nokta, tam da hukuk estetiğinin başladığı noktadır. Pozitif hukukta içi boş bir kabuk olarak kabul edilen adalet değerini, doğruluk bilgisine verilen değerle doldurmak ve bu ikili kavramı, estetik bağlamda; bir üst çerçeve olarak, hukuksal estetikle birleştirmek mümkün değil midir?

Hukuksal düzlemin temel sorunu, belirlenen yasaların hukukun özü ve temel kavramı olan adaletle ilişkisinin nasıl oluşturulacağı konusunda yaşanır. Hukuk ve hukuksal ilişkiler doğrudan insan yaşamıyla bağlantılıdır. Özellikle kamusal ilişkilerin tek kişinin egemenliğini gittik-

çe sınırladığı hatta ortadan kaldırdığı bir dünyada özel toplumsal kamusal yaşamın etkin öznesi olan tek kişinin, öteki kişilerle toplum kurumlarını ve devletle ilişkisinin hangi değerlerle ve hangi farklı ve çeşitli düzeydeki yasalarla nasıl kurulup ilişkilendirilebileceği hayati bir değer taşımaktadır. Bu ilişkiyi belirleme ve ilişkilendirmeye hukukun son dönem postmodern yaklaşımları, çoklu hukuk düzenleriyle küreselleşme bağlamında yeniden yapılandırılan toplumlararası, ülkelerarası ve devletlerarası ilişkilerini de dâhil edebiliriz. Nasılını sergilediğimiz bu değerlendirme hangi değerlere; hangi değerlendirme yöntemlerine ve hangi değer yargılarına göre kurgulanabilecektir.

Günümüz postmodern yaşam biçimleri, hukuksal yasalarımızda da; önceki zamanlardan, çok daha köklü bir disiplinler arası işbirliğini şart koşmaktadır. Bu çalışmada, hukuk ve hukukun özü olan adalet kavramının kendi sınırları içinden çıkarak değer felsefesiyle ve değer felsefesinin somutlaşmış biçimi ve bir bilim dalı olan estetik bilimiyle, estetik biliminin estetik nesne ve estetik değer yargılarıyla bağlantılandırılmasına çalışılmıştır.

Hukukta adalet değerinin ölçülmesi mümkün müdür? Hukukta adalet değerinin gerçekleşmesi ve gerçekleşme oranı nasıl ölçülebilir? Hukuksal güzelliği veya çirkinliği derecelendirmek mümkün müdür? Aynı şekilde çirkinliğin, az çirkin, daha az çirkin veya en çirkin gibi bir değerlendirme ve derecelendirilmesi mümkün müdür? Bir antiestetik değer olan, çirkinlik bağlamında adaletsizlik gerçeği, bir çirkinlik değeri olarak kabul edilebilir mi? Adaletsizlik, bir antiestetik hukuk yaratmaz mı? Bu bağlamda adaletsizlik bir çirkinlik değil midir? Adalet arayışı, adaletsizlik alanları üzerinde yükselir. Üstelik adalette ke-

51 *Timuçin, Estetik, s.49.*

sinlik arayışı, belirsiz ve imkânsızdır. Bu bağlamda adaletseverlik, hiç bitmeyecek ve sonu olmayan bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Adalet dille yarattığımız bir dünyada, dille yarattığımız ve içsel duygularımızla can havliyle sarıldığımız soyut bir kavramdır.

Hukuk ve estetik ilişkisinde adalet kavramı, estetiğin güzel diye belirlediği, güzele denk düşen normatif bir değerdir. Ancak adalet güzelin karşıtı olan çirkinin özelliklerini taşıyamaz. Yoksa adalet olmaz. Hukukun çatışan değerlerinin aynı anda gerçekleştirilmesi zorunluluğu ve bu çelişikliğin giderilmesi ancak bu üçü arasında bir denge ve bir uyum sağlanmasıyla mümkün olacaktır.

Hukukçunun hukukun fonksiyonları arasında uyum sağlamak üzere çalışması; bir sanatkar gibi sanat yapan biri gibi olmasını gerektirmektedir. Bu noktada adalet duygusuyla davranmak zorundadır. Adaleti duyguyla kavramak bir değerdir. Hukuksal yaratılarda ve hukuk uygulamalarında bu ahengi ve uyumu yaratacak; bu uyum ihtiyacını hissetmek veya hissederek hukuk yaratmaya ve hukuk uygulamaya çalışmak sanat yapmaktır, estetik değer yaratmaktır.

Hukukçuya adaletin gerçekleşmesi bir uyum ve bir hukuk güzellemesi yaratacaktır. Hukukçunun, estetik için uyum yaratırken; aynı zamanda hukuksal uyum için estetik yaratmayla uğraştığını söylemeliyiz. Hiçbir görünür fizik maddesi olmadığı halde adaletsizlik ve haksızlık duygusu, insanoğlunun en temel içsel güven ya da isyanını yaratır. Hukuksal doğru olarak hukuksal güzel olarak yaratılmak istenen uyum ve hukuk güzellemesi heyecanı ve duygusu, hukukla estetiğin bağlantı noktasıdır. Hukukta adaletin içeriğine haklı ve doğru hukukun yerleştirilmesi, adaletin güzel değerini ortaya çıkarır. Hukukun

fonksiyonları ve birbiriyle çatışan değerleri arasında bir denge ve uyum kurmak gerekiyor. Bu nokta da karar vericilerin sanatsal bir adaletseverlikle yargılama yapmaları ya da estetiksel bir değerlemeye başvurmaları gerekiyor.

Hukukun minimum etik niteliği olduğu yolundaki tartışmayı hukukun maksimum etik boyutunu da içine alacak şekilde başka bir boyuta taşımak mümkün değil midir? Hukukla estetik arasında hem kuramsal hem de normatif bağlamın varolabileceği bu kadar açık ve ortada iken; bu alanların birbirine nasıl katkı sağlayabileceğini göstermek ve bu amaçla sorgulamak mümkün değil midir? Gerçekten, içi boş olan adalet değerini; doğru hukuk bilgisine verilen değerle doldurmak ve bu ikili kavramı, estetik bağlamda bir üst çerçeveye taşıyarak; estetik kavramıyla açıklamaya çalışılmak mümkün olamaz mı? Acaba doğru hukuk bilgi ve ihtiyacının yarattığı adalet ve hukuksal güzellemeye, hukuksal estetik veya estetik hukuk adı verilebilir mi? İyi, doğru ve adil bir hukuk olarak hukuksal güzeli, hukuksal estetik olarak tanımlamak mümkün olabilir mi? Adalet değeriyle sonucun doğru olması sevgisi ve talebi, iyi hukuk sevgisini gerektirir⁵². İyi hukuk seven ve talep eden adaletsever kişi, adalet değerinin gerçekleştirildiğini nasıl anlayacak nasıl bilebilecektir? Bu bilmenin bir ölçüsü ve bir standardı var mıdır, bu değeri bulmak olası mıdır?

Hukukun ne olduğunu belirleyen kriterler belli olup, bu konuda herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Hukuk objektif olup hukuku objektif kılan hukuki çevresidir. Hukukun en tartışmalı ve en az nesnelleştirilebilen öznel değeri olarak adalet ve adalet değeri ise; hukukun amacı ve gerçekte ne olduğunu belirlemesine rağmen hukuk dışına çıkarılır. Doğru hukuk

52 Aral, V., *Hukuk Ve Hukuk Bilimi Üzerine*, İstanbul 2001, s.31.

yaratıcısı ve bir hukuk güzelleme olan adalet değerinin hukuksal düzlem dışına atılması, adalet değerinin göz ardı edilmesiyle antiestetik bir hukuksal süreç yaratır. Oysa ki tam da burada daha üst bir değer olarak daha objektif bir adalet değerinin gözetilmesi gerekir. Öte yandan ahlaki argümanlar ahlaki argümanlarla açıklanırken, hukukun bu noktada ahlak karşısında herhangi bir argümanı olmadığından boyunu bükük kalır.

Bir Güzelleme Olarak Adalet Kavramı

Sosyal erdemler üzerinde duran Hume'nin ahlak felsefesinin temel erdemi; bütünü iyiliğini destekleyip ileri götüren eylemler ile karakterlerin tümü olan adalet kavramına dayanmaktadır⁵³. Öte yandan Shattesburg'un ahlak felsefesini üzerine kurduğu temel kavram, estetik bir değer olan ahlak duygusudur⁵⁴.

Adaletin öz değerinin eşitlik ilkesi olduğu tartışılmaz. Hukuk ideali olan adalet kavramı⁵⁵, çoğu zaman eşitlikle eş anlamlı olarak kullanılırsa da adaletin her zaman eşitliği sağladığı söylenemez. Adalet hukuki bir değer ve hukuksal tasarımın biricik temel amacıdır. Adaletin içeriği eşitlik ve tarafsızlık ilkesi ile belirlenir⁵⁶. Adaletin hakkaniyet, eşitlik, hak ediş ve hak ile olan ilişkisi onun bir dağıtım değeri olarak alınabileceğinin temel kriterleridir⁵⁷.

Subjektifliği nedeniyle adalet değerini reddeden pozitif hukuk düzeni, insan haklarına saygı temelinde adalet değerini değer felsefesine göre hukuksal düzeni ve yargılama sürecini de birleştirecek şekilde yeniden içeriklendirerek değerlendirmek zorundadır.

Günümüzde toplumların hukuksal düzeni insan haklarına saygının ötesinde tümüyle insan haklarına dayalı olarak uygulanarak değerlendirilmek istenmektedir. Hukuksal düzlemin insan haklarına saygı temelinde yeniden konumlandırılması talebi, pozitif hukukça içeriği boş bir kabuk olarak kabul edilen adalet değerinin yeniden hukuksal yapı içinde değerlendirilmesini gerektirir.

Adalet arayışı adaletsizlik alanları üzerinde yükselir. Adalet doğal olmaktan çok insani bir kavramdır. Adalette kesinlik arayışı belirsiz ve imkânsızdır. Bir meta dil olarak hukuk diliyle inşa edilen hukuk ve hukuk dili, bu kadar çok belirsizlik içerirken adalete verilen değerler de çoğu zaman nesnellik yerine öznellik içerir.

Adaleti nasıl kesinleştirebiliriz? Adalet değerinin, bu kadar subjektif bir değer olması nedeniyle; adalet tanrıçası Themis'in tarafsızlığını göstermesi için gözleri bağlı bir elinde terazi ve bir elinde gerektiğinde kesip yok edebilme gücünü göstermesi bakımından kılıçla temsil edildiğini görüyoruz. Öte yandan Liliput ülkesindeki Adalet Tanrıçası'nın, gözlerinde bant yoktur. Tam tersine, Adalet tanrıçasının her şeyi çok daha iyi görmesi için, altı tane gözü bulunmaktadır⁵⁸.

Son dönemde yeni doğal hukuk teorisyle birlikte hukukla ahlak ilişkisinde yeni bir minimum içerik belirlenmesi şekillenmiştir⁵⁹. Rawls'ın da söylediği gibi; adalet insanları arası ilişkilerde en yüksek değer olmayıp sadece minimum etikettir. Ahlaki alanda asgari etik göstergesi olarak adalet sadece en az etiği değil aynı zamanda en alt sınırı da göstermektedir. Eğer birisine

53 Gökberk, M., *Felsefe Tarihi*, İstanbul 1974, s. 388.

54 Gökberk, a.g.e., s. 381.

55 Aral, V., *Hukuk Ve Hukuk Bilimi Üzerine*, İstanbul 2001, s.32.

56 Güriz, A., *Hukuk Başlangıcı*, Ankara 2009, s.28.

57 Işıktaç, Y., *Sözleşme*, s.362.

58 Işıktaç, a.g.e., s.515.

59 Işıktaç, a.g.e., s.507.

hakkı olanı vermeyeceksek birlikte yaşamın ne anlamı olabilir? Adalet taşıyıcı bir değer olarak ve bu sınırı belirleyerek daha azına razı olamayacağını da göstermektedir⁶⁰.

Hukukun minimum etik değer olduğu üzerindeki tartışma bir başka boyuta taşınabilir mi? İçi boş olan adalet değerini, doğru hukuk bilgisine verilen değerle doldurmak ve bu ikili kavramı estetik bağlamda bir üst çerçeveye taşıyarak estetik kavramıyla açıklamak gerekmektedir. Acaba doğru hukuk bilgisinin yarattığı adaletle hukuksal güzel ya da hukuk estetiği adı verilebilir mi?

Adalet değeriyle, sonucun doğru olması sevgisi iyi hukuk sevgisi gerektirir⁶¹. İyi hukuk seven ve talep eden biri, adalet değerinin gerçekleştirildiğini nasıl anlayacak nasıl bilebilecektir?⁶² Hukukun doğurduğu sonuçların etki ve amacı, hukuk estetiğinin değerini ortaya koyarken, kararların değer analizi bizi hukukun değer analizine götürebilir? Hukukta adalet değerinin ölçülmesi mümkün müdür? Hukukta adalet değerinin gerçekleşmesi ve gerçekleşme oranı nasıl ölçülebilir? Adaletsizlik gerçeği, bir antiestetik gerçeklik değil midir? Bu bağlamda adaletsizlik bir çirkinlik değil midir? Güzelliği ve çirkinliği derecelendirmek mümkün müdür?

Hukuk Estetiğinde Yeni Bir Değer Ölçütü: Adalet Endeksi

Hukuksal düzlemde, hukuksal güzelliği veya çirkinliği derecelendirecek hukuksal estetik değerler sistemini ve estetik değerlendirme yöntemlerini, teoriden pratiğe geçirebildiğimiz zaman; hukuk estetiğinin somutlaştırılması söz konusu olacaktır. Bu noktada, hukuk estetiğinde; yeni bir değer

ölçütü olarak, adalet endeksinden bahsetmek gerekebilir.

Gerçekten, bilgi ve güzellik yargılarının doğruluk ölçütüne göre değer dereceleri vardır. Değer derecelerini değerlendirmek, bir ölçüte göre belirli bir şeyi takdir etmek ve yargı üretmek demektir⁶³. Hukukun doğurduğu sonuçlara göre değerlendirilmesi, hukuk hayatını etkileyen olaylar üzerinde durduğu için sosyolojik bir özelliğe de sahip bulunmaktadır. İnsanlar arası ilişkileri düzenleyen hukukun, insan psikolojisinden etkilenmemesi imkânsızdır. Yargılama işine katılan hakim, savcı, tanık, davacı, davalı, bilirkişi ve mahkeme kâtibi hepsi insandır. İnsan psikolojisi ve insan belleği ile ilgili özellikler sınırlı ölçüde de olsa hukuk hayatını etkilemektedir. Aynı şekilde insanların hukuktan bekledikleri ile gerçekleşen hukuk arasındaki farklılık üzerinde durarak hukuk hayatındaki belirsizliğin nedenlerine odaklanmak gerekmektedir.

Karar verecek hukuk yaratıcısının bağımsızlığı ve tarafsızlığı yanında objektif olması gerekir. Objektiflikte, objektif kararın nasıl alınabileceğiyle ilgili objektif bir süreç söz konusudur. Karar alıcının objektif olması için, objektif standartların olması gerekir. Karar alıcısının objektif standartları arasında nesnel adaletseverlik ve bir hukuksal güzelleme olarak nesnel adalet kavramının tamamlayıcısı olarak nesnel hakkaniyetin de yer aldığı bir hukuk somutlaşmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Adalet değerini, nasıl kesinleştirebiliriz? Objektif hukuk standartları arasında, hukukun somutlaşmasına yol açacak, hukuk estetiğinde yeni bir değer ölçütü olarak, bir adalet endeksi ortaya konabilir mi? Güzelliği ve çirkinliği; bu adalet endeksi içinde, derecelendirmek mümkün müdür?

60 Işıktaç, a.g.e., s.514.

61 Aral., a.g.e., s.31.

62 Işıktaç, Y., *Sözleşme*, İstanbul 2007, s.362.

63 Hirsch, a.g.e., s.51.

Hukuksal güzelliği veya antiestetik bir değer olarak hukuka aykırılık ve haksızlığı adalet endeksi içinde değerlendirmek, daha güzel bir hukuksal gerçeklik yaratabilir mi? Böyle bir hukuksal gerçekliği objektif standart kapsamında değerlendirebilecek adalet endeksinin ölçümlemesi nasıl yapılabilecektir?

Sonuç

Hukukun estetik görünümü, adaleti gerçekleştirmeye çalışırken; hukuk estetiğinin güzeli, doğru hukuksal gerçekliğin; normatif kurallara uygunluğuna bağlı bir güzeldir. Hukuksal bir güzel olarak, adalet değerinin belirsizliği ve göreceliliği, hukuksal gerçeklik ve hukuksal doğruluk yanında; hukukun iyiniyet, dürüstlük ve hakkaniyet gibi; kavram ve değerlerini de, ister istemez birer değer ölçütü olarak estetik düzleme taşımaktadır.

Hukuk ve adalet estetiği üzerine yapılacak böyle bir denemenin, çok daha geniş başka bir çalışmada; birçok yeni soruyla birlikte, sorular kapsamının çok daha genişleyeceği ortadadır. Belki de çalışma sonuçları yerine; ulaşılan yeni soruları, aktarmak gerekmektedir.

Hukukla ahlak arasındaki zorunlu bağda olduğu gibi normatif nedenlerle hukuk kavramı ve hukuksal geçerliliğin ahlaki unsurlarını estetik bağlamı da içine alacak şekilde yeni bir yapılandırılmaya gidilemez mi?

Estetik, güzelin kurallarını araştıran bir değer yargıları bilimi olarak kabul edilirken; hukuk adalet değerinin kurallarını araştıran bir değer yargıları bilimi değil midir? Ya da hukuk, bu kapsamda yeniden tanımlanamaz mı? Hukukta, eşitlik düşüncesini oluşturan adaletin değerinin; hukuksal estetik bir değer ile daha da belirginleştirilmiş, bir olması gereken hukuk olarak, normatif bir yeniden kurgulanması yapılamaz mı?

Nitelikler araştırması olarak hukuk ve estetik; hukukun estetik bileşeni olarak adalet ve adaletin niteliği, adaletin estetik bileşeni olarak eşitlik ilke ve değerlerinin, hukuksal estetik içinde yeniden yapılandırılması gerekir mi? Doğal Hukuk, pozitif hukukun estetik bileşeni olarak, kabul edilebilir mi? Weber metodolojisindeki değer analizlerini, hukuksal değer analizlerinde kullanabilir miyiz? Hukuk estetiği ve estetik hukuk yargısında, estetik değerlere ulaşılmasını sağlayacak estetik kriterler neler olabilir?

Hukuksal estetiğin, değer yargılarının yapısı; insanın değer bilinciyle, yeniden nasıl tasarlanıp kurgulanabilir? Estetik değer olarak güzelin değeri esas alınırken hukukta eşitlik düşüncesini oluşturan adaletin niteliğini hukuksal estetik bir değer ve daha belirginleştirilmiş bir olması gerekenle normatif olarak yeniden kurgulanması gerekmez mi? Hukukun doğurduğu sonuçların etki ve amacı, hukuk estetiğinin değerini ortaya koyabilir. Kararların değer analizi, bizi hukukun değer analizine götürebilir mi?

Hukuksal estetik bağlamında adalet değeri ve bununla ilgili hukuksal değerlendirmeleri ve hukuksal değer yargılarını nasıl kurgulayacağımızın da ayrıca araştırılması gerekmektedir. Gerçekten adalet değerinin ölçülmesi mümkün müdür? Adaletin değerinin ölçülmesi mümkünse bunun bir standardı olabilir mi? İçi boş olan adalet değerini, doğruluk bilgisine verilen değerle doldurmak ve bu ikili kavramı estetik bağlamda bir üst çerçeve olarak hukuksal estetikle birleştirmek gerekmez mi?

Bir antiestetik değer olan çirkinlik bağlamında adaletsizlik gerçeği, bir çirkinlik değeri olarak kabul edilebilir mi? Aynı şekilde çirkinliğin, az çirkin, daha az çirkin veya en çirkin gibi bir değerlendirilmesi ve derecelendirilmesi mümkün müdür? Bu bağlamda bir adalet endeksi oluşturulabi-

lir mi? Oluşturulacak adalet endeksinde değişkenlerin niteliksel değişim ve farklılıklarını göstermek üzere bulanık mantık ilkelerinden yararlanılabilir mi?

Belki de hukuksal güzelleme olarak adalet değerini, aradığımız sorulara cevap bularak somutlaştırmak mümkün olabileceğinden ve ancak adalet değerinin somutlaştırılmasıyla, teoriden pratiğe geçilebileceğinden; hukuk estetiğini, bu sorular ve bu kapsamla birlikte okumak gerekecektir. Son olarak, estetik bir ölçü olarak adalet değerinin ve hukuk estetiği kavramları için; minimum etik olan hukukun maksimum etik değerlerinin, yeniden tartışmaya açılması gerektiğini ve hukuk estetiği bağlamındaki bu tartışmaların, henüz yeni başladığına dikkat çekmeliyiz.

KAYNAKÇA

- ARAL, V., Hukuk Ve Hukuk Bilimi Üzerine, İstanbul 2001.
- CUVİLLİER, A., Felsefe Yazarlarından Seçilmiş Metinler, Ankara 2005.
- GÖKBERK, M., Felsefe Tarihi, İstanbul 1974.
- GÜRİZ, A., Hukuk Felsefesi, Ankara 2009.
- GÜRİZ, A., Hukuk Başlangıcı, Ankara 2003.
- GÜRKAN, G., Hukuk Sosyolojisine Giriş, Ankara 1999.
- HİRSH, E., Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Ankara 1996.
- HONER, S.M., Hunt, T.C., Okholm, D.L., Felsefeye çağrı, İstanbul 2003.
- İŞIKTAÇ, Y., Hukuk Felsefesi, İstanbul 2006.
- İŞIKTAÇ, Y., Sözleşme, İstanbul 2007.
- JİMENES, M., Estetik Nedir?, İstanbul 2008.
- KULA, O. B., Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı, İstanbul 2011.
- RİNGER, F., Weber'in Metodolojisi, çev. Mehmet Küçük, Ankara 2003.
- TİMUÇİN, A., Düşünce Tarihi 1, İstanbul 2000.
- TİMUÇİN, A., Estetik, İstanbul 2005.
- TİMUÇİN, A., Felsefe Sözlüğü, İstanbul 1994.
- TOKATLI, A., Felsefe Sözlüğü, İstanbul 1973.
- YÜCEL, M. T., Hukuk Felsefesi, Ankara 2005.
- ZİSS, A., Estetik, İstanbul 1984.